

MEGEMLÉKEZÉS

Commemoration

Cserhádi Sándor (1852–1909) halálának 100. évfordulója

Cserhádi Sándor 1852. szeptember 14-én született Győrött. Német-osztrák nemesi családból származott, az Alexander Hachtl nevet 1876-ban magyarosította. Alap- és középfokú iskoláit szülővárosában és Pozsonyban végezte. 1869–1871 között kisaliforniai birtokosoknál gyakornokoskodott, ez a szűk két esztendő tovább növelte érdeklődését a mezőgazdálkodás iránt. Így nem véletlen, hogy 1871-ben beiratkozott a Magyaróvári Gazdasági Felsőbb Tanintézetbe (a Magyaróvári Gazdasági Akadémia jogelődje), ahol 1873-ban kitűnő eredménnyel diplomázott. Ez a bizonyítvány megfelelő ajánlólevél volt a Halle-Wittenbergi és a Lipcsei Egyetemeken eltöltendő tanulmányúthoz, ami két évig tartott (1873–1875). Ezalatt ismerkedett meg behatóan Thaer (1852–1828), Saussure (1767–1845), Boussingault (1802–1887), Liebig (1803–1873) agrártudományokhoz kapcsolódó munkáival, amely ismereteket tehetségével ötvözve, azokat továbbfejlesztve vált kiemelkedő agrártudóssunkká. A tanulmányút kapcsolatteremtésre is jó volt, ennek eredményeként később gyakran hívták külföldi előadó körútra. Hazatérve elfogadta (1876) a felkínált tanársegédi állást az időközben (1874) akadémiai rangot nyert Magyaróvári Gazdasági Akadémián. Itt oktatói karrierje gyorsan emelkedett, 32 évesen 1884-ben már tanszékvezető akadémiai tanár, amely tisztséget nyugállományba vonulásáig (1904) töltötte be. Széleskörű agronómiai ismereteit igazolja, hogy a Növénytermesztés mellett a Talajismeret és az Állattan tantárgyakat is magas színvonalon oktatta. Nemcsak retorikailag, de a tartalmat illetően is kiváló előadó volt. Mondanivalóját a természettudományos ismeretek, a kísérleti eredmények, és a gyakorlati megvalósíthatóság alapján fejtette ki. A növénytermesztéshez kapcsolódó tudományterületek fontosságát (mechanika-gépészet,

ökonómia, növényvédelem) hirdette, 1890-ben pedig bevezette a Növénynevelés oktatását. Amint önmagától, úgy tanítványaitól és munkatársaitól is naprakész ismereteket kívánt. Így iskolateremtő tevékenységének köszönhetően több kiváló agrártudósunk került ki a Magyaróvári Akadémiáról ('Sigmond E., Herke S., Gyárfás J., Surányi J., Kossutány T., Hankóczy J., Székács E., Baross L.), akik tevékenységét mindenkor támogatta. Ennek egyik szép példája Grábner Emilnek nyújtott hathatós segítsége a Magyar Királyi Növénynevelési Intézet (1907–1909) létrehozásához. 15 éves oktatómunkájának tapasztalatai alapján 1891-ben tanulmányt készített „Mezőgazdasági Szakoktatásunk Reformja” címmel. Cserháti kiváló professzori teljesítményét a kor színvonalát meghaladó kutatómunkával, szakírói tevékenységével és nem utolsósorban hallatlan munkabíráásával érte el. Érdekes módon, első kutatási megbízását a Magyar Királyi Földművelési, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumtól a növényvédelemhez kapcsolódóan kapta, 1875-ben a Pancsórán megjelent filoxera vizsgálatára Deininger I. és Linhart Gy. munkatársaival közösen. A járványszerűen terjedő kártevőről 1880-ban „A Phyloxera Vastatrix” néven füzetet is jelentetett meg. A kutatásokhoz elengedhetetlenül szükséges kísérleti területet, (a tenyészkertet) az Akadémia Tangazdaságában folyamatosan fejlesztette, bővítette. Ehhez nagy segítségére volt Suscha R., aki 1878–1903 között vezette a Tangazdaságot és mindig támogatta Cserhátit. A tenyészkertet, amely kezdetben 19 Kh (~11 ha) volt, oly mértékben bővítette, hogy ott több irányú szántóföldi kísérleteket (nemesítés, honosítás, fajtavizsgálat, szervezetrágyázás, „mesterséges trágyák” vizsgálata, növényi sorrend, talajművelés, vetési módok) végzett munkatársaival, tanítványaival, ennek eredményeképpen 1891-ben a Magyaróvári Akadémia keretén belül, kezdeményezésére létrejött a Növénytermelési Kísérleti Állomás, ami további fejlesztésekkel 1895-től önálló Országos Növénytermelési Állomás rangra emelkedett, igazgatója pedig kezdetől, haláláig Cserháti Sándor volt. Az állomás sikeres működését jelzi, és a 39 évesen kinevezett igazgató zsenialitását igazolja, hogy 1894-ben már 1369 darab, egyenként 1 Kh (5755 m²) méretű, az egész országot behálózó nagyüzemi kísérlet volt. Az eredményeket is Cserháti értékelte (akkor, amikor még sem számoló-, sem írógép nem volt). Cserháti és az állomás munkáját a kormányzat is méltányolta, a ránk maradt adat szerint 1895-ben pl. 20300 aranyforint költségvetési támogatást kapott (a kísérleti helyek száma pedig 1862-re emelkedett). Mivel a kísérletek értékeléséhez laboratóriumi háttér is szükséges, Cserháti fő-fő szorgalmazója volt az 1897-ben létrehozott Magyaróvári Magyar Királyi Állami

Vetőmagvizsgáló, Növényélet- és Kórtani Állomásnak. „A gyomok kártékony-sága és az ellenük való védekezés” c., Kolozsváron megjelent művét pedig felhasználták a budapesti Vetőmagvizsgáló Állomás munkatársai. Kossutány Tamással együtt végzett búza- és lisztminőség vizsgálatai nagyban hozzájárul-tak a minőségi magyar búza elismertségéhez, a hazai malomipar fejlődéséhez és Hankóczy J. farinográfjának megszületéséhez (Cserhádi S.: A gabonafélék termesztése 1893, Magyaróvár; 1905 Kolozsvár). A rendkívüli méretű kutató- és kísérletező tevékenységhez a kor kihívásainak felismerése és ehhez páro-suló kutatói elhivatottságra volt szükség. Cserhádi mindkettővel rendelkezett. Meggyőződése volt, hogy a külterjes hazai gazdálkodást nem egyszerűen a nyu-gat-európai tudományos eredmények szolgai másolásával, hanem kísérleteken alapuló adaptációval lehet nálunk bevezetni. Továbbá ehhez az is szükséges, hogy a gazdákat „saját szemük győzze meg” a jobb módszerről. Ezért is szer-vezett tájegységenként bemutatókat a talajművelés, a trágyázás, az agrotech-nika eredményeinek propagálására. Elhivatottságára pedig a kísérletekből levont helyes következtetések és a hallatlan munkabírás a bizonyíték. Ez utób-bit munkatársai úgy jellemezték, hogy „égett keze alatt a munka”. Cserhádi ku-tatói érdemeit születésének 125., 150. évfordulóján rendezett tudományos üléseken többek között Balla L., Berzsenyi Z., Birkás M., Bócsa I., Kismányoki T., Varga J. kiválóan méltatták. Ezekből álljon itt, a teljesség igénye nélkül né-hány.

Cserhádi hirdette, hogy a sok szántás káros is lehet, de mindenképpen költsé-ges.

Szárazságra hajló klímánk alatt a szervestrágyázást műtrágyázással („mestersé-ges trágyákkal”) kell kiegészíteni. A külföldi eredményeket, fajtákat hazai, több helyen lefolytatott kísérletekben kell kipróbálni, a szolgai másolás helyett.

A szántóföldi kísérletezés és kiértékelés metodikájával 25 évvel előzte meg Fischer, R. A. rothamstedti tevékenységét (0,25–0,50–1,00 kh-s parcellák, több ismétlés térben és időben eredményszámítás). Az általam fel lelt méltatások közül talán Bócsai I. 2002-ben (Cserhádi S. születésének 125. évfordulóján) el-hangzott mondatai fejezik ki legjobban Cserhádi S. nagyságát: „Cserhádi a re-formkor nagyhatású agrártudósa. ... Ő vezette be a növénytermesztést az empíriából a tudományba ...” Cserhádi Sándorról szóló megemlékezés nem nél-külözheti szakmai és személyes kapcsolatainak az eddigiekben fel nem emlí-tett részeit és szakírói munkásságát. Hat (egyesek szerint hét) igazgató volt az Akadémia élén, akikkel kivétel nélkül együtt tudott dolgozni 1875–1909

között. Különösen jó és baráti kapcsolata volt Kühne Edével és Thallmayer Viktorral, ami elsősorban a mezőgépeszeti újdonságok iránti érdeklődésével függött össze. Elképzelhető, hogy innét származik, a már életében elterjedt ragadványneve: Cserháti a Vasprofesszor!

Cserháti Sándor nemcsak kiváló, iskolateremtő professzor, agrártudós, intézményszervező volt, hanem termékeny, jó tollú szakírót is tisztelhetünk személyében. Amit és amiről írt, azt külföldön is igényelték, olvasták. Alig múlt 30 éves Kossutány Tamással megalapította a Mezőgazdasági Szemlét. Több, más szakmai lapnak is rovatvezetője, vagy állandó szakírója volt (Köztelek, Kísérletügyi Közlemények, Gazdasági Lapok, Földművelési Érdekeink, Dohány Újság, Természettudományi Közlöny). Kiadott nagyobb tanulmányai és szakkönyvei:

- A *Phyloxera Vastatrix*, 1880. Magyaróvár.
- A trágyázás alapelvei, 1886. Budapest. (Kossutány Tamással közös)
- Mily módon lehetne a kisbirtokosok közt az okszerű gazdálkodást legsikeresebben terjeszteni, 1888. Magyaróvár.
- A talajnak mélyművelése hazánkban, 1889. Magyaróvár.
- A gabonafélék termesztése, 1893. Magyaróvár.
- Talajismeret, 1894. Magyaróvár (2. kiadás) 1902.
- Újabb tapasztalatok a trágyázás köréből, 1895. Magyaróvár.
- Az okszerű talajművelés alapelvei, 1896. Budapest.
- A gyomok kártékonytsága és az ellenük való védekezés, 1898. Magyaróvár (Kolozsvár)
- A rétek trágyázása hazai kísérletek alapján, 1898. Magyaróvár.
- Általános és különleges növénytermelés (1–2. kötet), 1900. Céh S. féle Könyvnyomda. Magyaróvár.
- Általános és különleges növénytermelés, (2. bővített kiadás) 1905. Nitsmann J. Könyvnyomdája. Győr.
- A gabonafélék termesztése, 1905. Kolozsvár.
- A műtrágyák okszerű alkalmazása, 1907. Győr.
- Az Alföld mezőgazdasági viszonyainak reformja, 1907. Budapest.

Ezek mindegyike ma is helytálló tartalmú, ha közülük mégis valamelyiket ki kívánjuk emelni, egyértelműen a két kiadást megért „Általános és különleges növénytermelés”-re esik a választás, amelyik hosszú időn keresztül az akadémiai hallgatók kötelező tankönyve és az igényes gazdák máig haszonnal forgatott termesztési útmutatója. A kétkötetes mű előszavában Cserháti saját

hitvallását fogalmazta meg ajánlásképpen: „...Törekvésem oda irányult, hogy mindazon eljárásokat, eszközléseket, amelyek a termések hasznát hajtó fokozását eredményezik, behatóan ismertessem, s a magyar gazdaközönségnek oly munkát nyújtsak, amely neki tájékoztatóul szolgál azon fontos kérdés megoldásához: minként lehet a termelést hasznothajtólag fokozni? ...”

Cserhádi S. oktató, iskolateremtő, kutató és tudományszervező, valamint kitűnő szakírói munkásságával határainkon túl is elismertséget vívott ki. Ennek ellenére a hatalom és a tudomány hivatalos képviselői nem kényeztették el díjakkal. Említésre méltó díjai:

- Forster Díj (először 1896-ban, a másodikat 1910-ben posthumus adományozták),
- Lovagkereszt a 25 éves szolgálatért,
- Királyi elismerés az 1896. évi Millenniumi Kiállításért,
- Csillagrend Tiszti Keresztje (a Román Kormánytól),
- Aranyérem (amelyet az 1907. évi Párizsi világkiállításon nyert).

Cserhádi S. több hazai és külföldi szakmai szervezet tagja volt. Közülük legbüszkébb az OMGE tiszteletbeli elnöke címre volt (OMGE = Országos Magyar Gazdasági Egyesület). Amint kortársai, úgy az utókor sem érti, hogy egy ilyen életút miért nem volt elég az akadémiai tagsághoz?

Fiatalon, még 57. életévét sem töltötte be, 1909. április 13-án Magyaróváron, a Kísérleti Telepről hazafelé tartva, az utcán összeesett és meghalt. Hamvai Mosonmagyaróváron nyugszanak. Mellszobra fogadja a jogutód intézménybe látogatókat, nevét a városban utca és az egyetemi diákszálló viseli.

IRODALOM

- Balla L.*: 2002. Gabonatermesztésünk helyzete a XIX. század végétől, fejlesztési célkitűzések és lehetőségek. Cserhádi Sándor (1852–1909) Tudományos Emlékkülés előadásainak gyűjtemények kiadása. NyME-MÉK. Mosonmagyaróvár. 33–59.
- Berzsenyi Z.*: 2002. Alkalmazott kutatási eredmények gyakorlati hasznosítása a növénytermesztésben. Cserhádi Sándor (1852–1909) Tudományos Emlékkülés előadásainak gyűjtemények kiadása. NyME-MÉK. Mosonmagyaróvár. 60–69.
- Birkás M.*: 2002. Talajművelési irányzatok hazánkban Cserhádítól napjainkig. Cserhádi Sándor (1852–1909) Tudományos Emlékkülés előadásainak gyűjtemények kiadása. NyME-MÉK. Mosonmagyaróvár.
- Bócsa I.*: 2002. Cserhádi Sándor 1852–1909. Cserhádi Sándor (1852–1909) Tudományos Emlékkülés előadásainak gyűjtemények kiadása. NyME-MÉK. Mosonmagyaróvár. 5–9.

- Bognár S.*: 1994. A magyar növényvédelem története a legrégebbi időszaktól napjainkig (1030–1980). Mosonmagyaróvár. 1994. Business Assistance Kisalföldi Vállalkozásfejlesztési Alapítvány. 183–240.
- Dudits D.*: 1993. Szemelvények a magyaróvári mezőgazdasági felsőoktatás történetéből (Posztumusz kiadás). Mosonmagyaróvár.
- Kádár I.*: 2008. Liebig és a magyar tudomány. Növénytermelés. 57. 3: 367–369.
- Késmárki I.–Kiss J.*: 2002. Megemlékezések – Évfordulók Cserhádi Sándor (1852–1909). Cserhádi Sándor Tudományos Emlékkülés előadásainak gyűjteményes kiadása. NyME MÉK, Mosonmagyaróvár. 74–78.
- Kismányoki T.*: 2002. Talajérőgazdálkodás Magyarországon. Cserhádi Sándor Tudományos Emlékkülés előadásainak gyűjteményes kiadása. NyME MÉK. Mosonmagyaróvár.
- Manninger S.*: 2002. Megemlékezés az élő hozzátartozók leszármazottak nevében Cserhádi Sándorról. Cserhádi Sándor Tudományos Emlékkülés előadásainak gyűjteményes kiadása. NyME MÉK. Mosonmagyaróvár. 70–78.

Dr. Késmárki István